

## ЕМОЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ДІЄСЛІВ, УТВОРЕНИХ ЗАСОБОМ МЕТАФОРИЧНОЇ КОНВЕРСІЇ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

### EMOTIONAL CHARGE OF THE VERBS FORMED THROUGH METAPHORICAL CONVERSION (ON THE MATERIAL OF THE ENGLISH LANGUAGE)

Кришталь С.М.,

*orcid.org/0000-0002-6562-3896*

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та практики перекладу

Донецького національного університету імені Василя Стуса

У статті розглядаються випадки утворення дієслів від іменників на позначення тварин в англійській мові (всього проаналізовано 60 іменників) зі збереженням форми іменника і розвитком метафоричного значення у дієслова. Наприклад, *badger – to badger, ferret – to ferret, squirrel – to squirrel*. Таке явище трактується в статті як метафорична конверсія. У статті вивчаються механізми, які ведуть до появи метафоричного значення у дієслова та дається семантична характеристика метафоричних дієслів. Метафорична конверсія розглядається як потужний засіб словотворення, компресії та метафоричного збагачення англійської мови.

Дослідження показує, що 60 іменників на позначення тварин є основою для появи 55 метафоричних дієслівних значень, які можуть розвиватись як від іменника в його основному значенні, так і від іменника в його метафоричному значенні, до того ж такі процеси часто є взаємопов'язаними.

Проникнення оцінки в семантику метафоричного дієслова залежить від особливостей процесу метафоричного перенесення, а саме чи базується він на зовнішній подібності або на подібності від асоціацій та емоційного враження, яку справляють об'єкти/процеси. Перенесення, яке відбувається виключно на основі реальної зовнішньої подібності, має своїм результатом емоційно нейтральну лексичну одиницю. Подібні дієслова становлять 48% усіх метафоричних значень.

У більш ніж половині випадків (52%) перенесення базується не на реальній схожості об'єктів, а на асоціаціях, які пов'язані у свідомості носіїв мови з певною твариною, тобто метафоричний конверсійний процес здійснюється здебільшого на основі переосмислення саме конотативного (а не денотативного) компонента лексичного значення слів на найменування тварин. Результатом метафоричного перенесення імені такого типу є велика кількість метафоричних дієслів з негативною оцінкою в рамках досліджуваної групи слів. Більшість тварин пов'язана в свідомості носіїв мови із такими негативними рисами, як хитрість, підступність, жорстокість, нерозсудливість, неохайність, зрадливість тощо. Оцінка, яка є пусковим механізмом для метафоричного словотворення, має у цих дієсловах емоційну природу.

У результаті метафоричного переосмислення в обох випадках утворюються образні дієслова із цікавою ускладненою семантикою, які не тільки називають дію, а й дають їй логіко-емоційну характеристику.

**Ключові слова:** конверсія, метафоричне перенесення, метафорична конверсія, оцінка, асоціація.

The article deals with cases when verbs are formed through borrowing the form of the nouns that name animals in English (the total number analyzed comprises 60 words) and developing metaphorical meanings at the same time. For example, *badger – to badger, ferret – to ferret, squirrel – to squirrel*. The given phenomenon is treated in the article as metaphorical conversion. The article studies mechanisms that enable verbs to develop metaphorical meanings and describes semantic characteristics of the verbs formed in this way. Metaphorical conversion is regarded as a powerful means of word-building, compression and metaphorical enrichment of the English language.

The study shows that 60 nouns that name animals provide a basis for 55 metaphorical verbal meanings, which can develop both from the nouns in their direct nominative meanings and nouns in their figurative meanings, the processes being often interconnected.

The way evaluation penetrates into the semantics of a metaphorical verb depends on the peculiarities of the metaphorical transference, namely if it is based on the outer similarity or on the associations as well as emotional impression, which objects and processes that are named produce. Metaphorical transference, which is only based on the actual outer similarity, leads to the formation of an emotionally neutral lexical unit. Such verbs make up 48% of all the meanings under analysis.

In more than half of all the cases (52%) metaphorical transference is based on the associations that are linked to a certain animal in the English language speakers' consciousness rather than on the actual likeness, in other words, metaphorical converting process is realized through the interpretation of the connotative (rather than denotation) component of the lexical meaning of nouns that name animals. Metaphorical transference of the described type results in a big number of verbs with negative evaluation within the group of words under study. Most of the animals are linked in the speakers' consciousness to such negative traits as craftiness, slyness, insidiousness, unfaithfulness, slovenliness, brutality, etc. Evaluation, which triggers metaphorical word-building, is of emotional nature in the given verbs.

Metaphorical interpretation of the objects and processes, which are involved into the process, creates imagery verbs with interesting complicated semantics; they do not only name processes, but also describe and evaluate them.

**Key words:** conversion, metaphorical transference, metaphorical conversion, evaluation, association.

### Постановка проблеми.

У центрі уваги цієї статті – явище метафоричної конверсії, яка передбачає утворення метафоричного дієслова від наявного іменника (в його прямому або метафоричному значенні) без зміни його форми. Такий феномен вивчається на **матеріалі** дієслів, що утворені від іменників-назв тварин в англійській мові. До них належать такі лексичні одиниці, як, наприклад, *bear* (ведмідь), *bull* (бик), *crab* (краб), *crow* (ворона), *donkey* (осел), *dove* (голуб), *fox* (лисиця), *goat* (козел), *hare* (заєць), *hawk* (яструб), *hedgehog* (їжак), *hog* (кабан), *lark* (жайворонок), *mole* (кріт), *rabbit* (кролик), *rat* (щур), *shark* (акула), *sheep* (вівця), *snake* (змія), *squirrel* (білка), *weasel* (ласка), *wolf* (вовк) і т.д. Ці слова вважаються найбільш популярними згідно з показниками пошуку в системі Google. Всього було проаналізовано 60 лексичних одиниць.

Перехід слів однієї частини мови в іншу, в результаті якого утворюється дієслово з метафоричним значенням, ілюструє іменник *ferret* (тхір). Це слово на основі подібності дій розвиває в англійській мові друге метафоричне значення – ретельний, старанний пошук чогось, яке, своєю чергою, завдяки конверсії переходить у дієслово *to ferret* (порпатися, шукати всюди; винюхувати, розвідувати, вивідувати секрет). Процес, який відбувається в такому разі, є прикладом метафоричної конверсії, що будується на базі метафоричного іменника, але слід відзначити, вона може розвиватись і безпосередньо від іменника в його прямому значенні. Наприклад, метафоричне значення дієслова *to badger* – просити когось щось зробити неодноразово та в набридливій і докучливій формі – розвивається безпосередньо від іменника *badger* (борсук) в його прямому значенні, оскільки метафоричний іменник на базі цього слова відсутній [14].

Таким чином, **предметом** дослідження в статті виступає метафорична конверсія як засіб утворення метафоричних дієслів, а **об'єктом** – метафоричні дієслова, що утворені методом метафоричної конверсії.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій з цієї теми, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується зазначена стаття.**

Конверсія традиційно вважається одним із найбільш важливих засобів поповнення лексичного складу англійської мови. Вперше термін «конверсія» з'явився в 1891 році, коли відомий англійський лінгвіст Генрі Світ використав його в своїй роботі, що була присвячена проблемам

англійської граматики. В ній він пише про дериват, який відрізняється від слова, від якого він утворений, лише своєю формоутворювальною парадигмою [13]. Інші визначення цього явища – «морфологічна конверсія» [8, с. 71] та «нульова деривація» [11, с. 295].

Упродовж тривалого часу в лінгвістиці домінувало положення про поліфункціоналізм слів, тобто здатність одного слова вживатись у різних синтаксичних функціях. Наприклад, Р. Моріс вважав, що слово може бути іменником в одній частині речення, прикметником – в іншій та дієсловом – у наступній [12, с. 22]. Цій точці зору суперечить інша, згідно з якою за однією формою стоять не однакові за своєю складністю когнітивні та концептуальні структури [2, с. 9–10].

Вважається, що конверсія притаманна багатьом мовам, але саме в англійській мові вона знаходить найбільше розповсюдження. Це пояснюється певними особливостями граматичного складу англійської мови, що зумовлені історично.

Незважаючи на те, що інтерес до конверсії в лінгвістиці ніколи не вщухав, метафоричний аспект цього явища залишився поза межами досліджень. З цієї точки зору вивчення метафоричної конверсії є актуальним і таким, що розширює уявлення про можливості дериваційних процесів у мові, зокрема англійській.

### Постановка завдання.

**Мета цієї статті** – описати метафоричну конверсію як засіб словотвору і метафоричного збагачення англійської мови на матеріалі іменників на позначення тварин. Ця мета зумовила такі **завдання**:

Описати механізм розвитку метафоричного значення у дієслова, утвореного методом конверсії від іменника, що називає тварину.

Охарактеризувати метафоричні дієслова, що утворені від іменника на позначення тварини, з точки зору їх емоційного навантаження.

**Виклад основного матеріалу** дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Дослідження показало, що із 60 іменників на найменування тварин в англійській мові 44 мають, окрім основного значення, друге метафоричне. Із згаданих 44 слів 35 у подальшому розвивають своє метафоричне значення і переходять до класу метафоричних дієслів з одним, двома або навіть і більше значеннями. Наприклад, слово *squirrel* (білка) переходить у метафоричне дієслово *to squirrel* з двома значеннями: 1) *hide money or something of value in a safe place*; 2) *move in an inquisitive and restless manner* (сховати гроші

або щось цінне в надійному, безпечному місці; пересуватися у неспокійній, невгамовній манері; проявляти надмірну допитливість) [4]. Загалом, нараховується приблизно 55 метафоричних значень дієслів, що утворені від метафоричного/неметафоричного іменника засобом конверсії.

Як відомо, основою будь-якого метафоричного перенесення є схожість, але свідомість творця метафори може побачити і зафіксувати в метафорі схожість між будь-якими аспектами об'єктів або навіть уявити її. Вивчення механізмів, які призводять до появи метафоричного значення у дієслова, показує, що у 52% випадків перенесення базується не на реальній схожості об'єктів, а на асоціації, яка пов'язана у свідомості носіїв мови з певною твариною. Зовнішні характеристики тварини, такі як колір, форма, розмір, звуки, які вони видають і т. ін., використовувались для утворення 33% метафоричних значень дієслів, і 15% метафоричних значень з'явилися у мові на основі схожості дій, які описують дієслова, і звичок тварин.

Наприклад, у метафоричному дієслові *to crab* зафіксовано манеру пересуватися краба, або інакше кажучи, як краб: пересуватися боком [14].

Дієслово *to hawk* втілює схожість зі специфічними звуками, які видає яструб: голосно прочистити горло [14].

Дієслово *to fish* розвиває три метафоричні значення: 1) шукати навпомацки щось сховане, те, що не можна бачити; 2) намагатись щось отримати (наприклад, інформацію) діючи делікатно і хитро водночас; 3) достати щось із води. Перші два метафоричні значення базуються на асоціаціях, які, своєю чергою, виникають у результаті спостережень за способом життя риб, навколишнім середовищем та манерою риб пересуватися у воді. Третє значення базується на прямому значенні дієслова *to fish* – рибалити і розвивається на основі схожості дій [14].

Метафора *to rabbit* (багато говорити, базікати, казати щось несуттєве, тривіальне) фіксує емоційне враження людини від кролика та асоціації, які з ним пов'язані. Такі асоціації не відображають реальну картину і не зафіксовані в дефініції, яка зосереджена на зовнішньому описові та способі життя тварини: *rabbit – a gregarious burrowing plant-eating mammal, with long ears, long hind legs, and a short tail* (кролик – стадна, травоїдна тварина, ссавець з довгими вухами, довгими задніми ногами та коротким хвостом) [14].

Виключно на емоційному враженні базується перенесення імені *hog* (кабан), яке втілюється у метафоричному значенні дієслова *to hog – take*

*or use most or all of (something) in an unfair or selfish way* (брати все або майже все; користуватися всім або майже всім, тобто поводитись егоїстично та несправедливо стосовно інших) [14].

Домінування переносів на базі асоціацій є свідченням того, що метафоричні конверсійні процеси здійснюються здебільшого на основі переосмислення саме конотативного (а не денотативного) компонента лексичного значення слів на найменування тварин. Як бачимо з прикладів, семантичні асоціації, конотації, пов'язані зі словом культурні уявлення та традиції, не входять безпосередньо в семантику слова, але саме на їх основі слово метафоризується та бере участь у словотвірних процесах. При цьому віддаленість конотативної семи від денотативного ядра ніяк не впливає на її здатність стати основою метафоричного перенесення, інакше кажучи, у процесі метафоризації може бути актуалізованою будь-яка сема. Процеси вторинної номінації тісно пов'язані із конотативним аспектом значення слова [1, с. 68, 5, с. 119] і така лексична група слів є яскравою ілюстрацією цього положення.

Конотативний компонент, як відомо, безпосередньо пов'язаний із категорією оцінки. Свідомість неодмінно включає аксіологічний оцінний аспект, тобто відношення суб'єкта до середовища, і є найвищим рівнем психічної діяльності людини, яка виступає єдністю інтелектуального, емоційного та вольового, що обов'язково знаходить відбиття в структурі мови [10, с. 94–95; 4, с. 15].

Саме з оцінки починається процес переосмислення. Перед тим, як дати назву новому об'єкту на основі аналогії з іншим, треба спочатку визначити його місце в загальній системі явищ, охарактеризувати з точки зору його цінності та значущості. Оцінка – властивість людського мислення та психіки; в ній поєднуються суб'єктивність сприйняття оточуючого світу людиною та об'єктивність цього світу. Специфіка оцінки, яку містить у собі слово, полягає в тому, що її суб'єктивний компонент поступово стає соціальним. Оцінка слова, що зафіксована в його семантичній структурі, виражає не поодинокі суб'єктивне ставлення до явища, яке співвідноситься зі словом, а відношення всього мовного колективу. Ця оцінка обов'язкова для всіх його членів.

Питання, яке логічно виникає у зв'язку з групою, що вивчається: як оцінює свідомість носіїв мови тварин, від назв яких утворюються метафоричні дієслова? Відповідь може здатися невтішною для багатьох тварин – напрочуд негативно. Враховуючи те, що більшість із 35 назв тварин

переходить у дієслова з декількома метафоричними значеннями, можна сказати, що жодна із тварин не асоціюється в свідомості носіїв з виключно позитивними якостями. Наприклад, дієслово *to ferret* (від *ferret* – тхір) вживається в двох метафоричних значеннях, одне з яких підкреслює такі позитивні риси, як наполегливість і завзятість у роботі, а інше – настирливість та безцеремонність: 1) *rummage about in a place or container in search of something* (порпатися, ритися в пошуках чогось); 2) *(ferret something out) discover information by means of an assiduous search or investigation* (знайти інформацію завдяки наполегливим пошукам та розвідкам) [14].

Спектр негативних емоцій та характеристик, які пов'язані з різними тваринами, – доволі широкий. Так, згідно з дефініціями дієслів в їхніх метафоричних значеннях, тварини в свідомості носіїв англійської мови асоціюються з такими якостями, які викликають негативні емоції та негативне ставлення (роздратування, зневагу, презирство, огиду, страх тощо): борсук – надокучливість, бугай–жорстокість, ведмідь–загрозлива, неконтрольована поведінка, вовк – жадібність, ворона – самовпевненість, кінь – пустотливість, корова – боягузтво, лякливоість, кролик – легковажність, курка – боягузтво, ласка – хитрість, підступність, лебідь – безвідповідальність, лисиця – хитрість, мавпа – дурість, нерозумність, папуга – відсутність власної думки, порося – жадібність, риба – холодність, відстороненість, собака – надокучливість, свиня – егоїзм, щука – безвідповідальність, підступність, щур – зрадництво.

Цікаво, що свідомість творців метафор діє дещо вибірково, а саме вона концентрується лише на негативних рисах, які людина приписує тварині. Яскравим прикладом слугує іменник *dog* (собака). Незважаючи на те, що ця тварина відома своєю відданістю людині і багатьма іншими позитивними якостями, які людина в ній цінує, в метафоричних дієсловах актуалізовані лише семи, які заключають у собі негативні, з точки зору людини, риси: *to dog*: 1) *follow (someone) closely and persistently*; 2) *(of a problem) cause continual trouble* (переслідувати когось безперервно; про проблеми – причиняти постійні ускладнення, неприємності) [14].

Слід відзначити, що майже половина із 35 назв (17) переходить у дієслова з виключно негативним значенням, решта завдяки переосмисленню отримує дієслівні значення, які можуть бути як негативними, так і нейтральними. Оцінка, яка є пусковим механізмом для метафоричного словотворення, має не логічну, а емоційну природу.

Доказом цього є відсутність у дефініціях прямих значень слів, що називають тварин, вказівок на те, що тваринам присутні певні властивості, які можуть стати причиною негативних ситуацій. Приклади метафоричних дієслів з позитивною оцінкою – поодинокі. Цікавою ілюстрацією є дієслово *to goose*. Тоді як метафоричний іменник *goose* (гуска) використовується на позначення дурної, безглуздої людини, метафоричне дієслово, утворене від цього самого іменника, має позитивне значення, тобто засноване на позитивних асоціаціях з цією твариною: *to goose somebody – to give (something) a boost* (гаряче підтримувати, сприяти зростанню) [14].

Важливо зазначити, що, незважаючи на те, що оцінка є умовою метафоричного перенесення, вона міститься не в кожному метафоричному утворенні, який є результатом цього перенесення. Образність та експресивність не завжди поєднуються з оцінкою [3, с. 179].

Визначення умов та закономірностей оцінки визнається дослідниками головним питанням метафоричної аксіології. Спостереження за природою оцінки в групі слів, що досліджується, показують, що проникнення оцінки в значення метафоричного дієслова залежить від особливостей процесу метафоричного перенесення, а саме чи базується він на зовнішній подібності або на подібності від асоціацій та емоційного враження, яку справляють об'єкти/процеси. Як правило, перенесення, яке відбувається виключно на основі зовнішньої подібності, має своїм результатом емоційно нейтральну лексичну одиницю. Прикладом можуть слугувати всі дієслова, які стали результатом перенесення на основі зовнішньої подібності: *to hare* (від *hare* – заєць), *to snake* (від *snake* – змія), *to duck* (від *duck* – качка), *to crab* (від *crab* – краб), *to spider* (від *spider* – павук), *to hawk* (від *hawk* – яструб) та інші. Наприклад, *to snake* означає *to move or extend with the twisting motion of a snake* (рухатися, тягтися, роблячи характерні для змії рухи) [14].

У зв'язку із фактом кількісної переваги метафоричних дієслів із негативною оцінкою слід відзначити, що подібні спостереження було зроблено в процесі вивчення різних груп лексики. Так, дослідники фразеології констатують значну кількісну перевагу фразеологічних одиниць з негативною оцінкою [3, с. 182; 6, с. 169]; відзначається, що «підвищена фразеологічність характерна для семантичних груп з негативним значенням, а також зі значенням екстремальності» [9, с. 263].

Відома дослідниця метафори Г.Н. Склярєвська підтверджує висновки щодо переваги негативною



оцінки над позитивною на матеріалі мовної метафори: із вивчених нею 415 прикладів мовної метафори лише 85 мають позитивну оцінку [7, с. 103].

Причини переваги негативної оцінки ще не повністю досліджені; вважається, що це явище має не тільки мовну природу, а й психологічну та соціальну. Очевидно, що позитивне як прояв норми менш цікавить та турбує людей, ніж негативне як відхилення від цієї норми. Явна перевага слів з негативною оцінкою пояснюється тим, що позитивне сприймається як щось звичайне та зрозуміле. Людині постійно доводиться долати недоліки, помилки, погане. Саме тому це має таке велике значення для неї та знаходить стійке відображення в мові.

#### Висновки:

1) Вивчення механізмів розвитку метафоричного значення у дієслова, утвореного методом конверсії від іменника на позначення тварини, показує, що метафоричне значення у дієслова може розвиватись як від іменника в його основному значенні, так і від іменника в його метафоричному значенні, до того ж ці процеси можуть бути взаємопов'язаними. Здебільшого метафоричне перенесення імені із розряду іменників у розряд

дієслів базується не на реальних властивостях тварин, що зафіксовані в словарній дефініції, а на емоційному враженні та асоціаціях, які пов'язані в свідомості носіїв англійської мови з цими тваринами.

2) Результатом метафоричного перенесення імені, що базується на асоціаціях та емоційному враженні в рамках досліджуваної групи слів, є велика кількість метафоричних дієслів з негативною оцінкою. Більшість тварин пов'язана в свідомості носіїв мови із такими негативними рисами, як хитрість, підступність, жорстокість, нерозсудливість, неохайність, легковажність, зрадливість тощо. Це відображається в дефініціях метафоричних дієслів, утворених методом конверсії.

Загалом, слід зазначити, що метафорична конверсія є потужним словотвірним засобом. Вона збагачує англійську мову не тільки кількісно, а й якісно. Завдяки їй в мові з'являються образні одиниці з цікавою ускладненою семантикою. Утворене від іменника метафоричне дієслово водночас і називає дію, і описує її, і навіть характеризує. Таким чином, метафорична конверсія є засобом мовної компресії, що є типовою для англійської мови.

#### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимические средства языка. Москва : Наука, 1974. 368 с.
2. Кубрякова, Е.С. Конверсия в современном английском языке. *Вестник ВГУ. Серия лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2002. № 2. С. 33–37.
3. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва : Высшая школа, Дубна, 1996. 381 с.
4. Лисиченко Л.А. Лексикология сучасної української мови (семантична структура слова). Харків : Вища школа, Вид-во при Харківському університеті, 1976. 112 с.
5. Маслова В.А. К построению психолингвистической модели коннотации. *Вопросы языкознания*. 1989. № 1. С. 108–120.
6. Неруш Г.І. Зіставний аналіз чесько-української анімалістичної фразеології. *Сопоставительное исследование украинского, чешского и русского языков*. Київ : Наукова думка, 1987. С. 152–175.
7. Склярская Г.Н. Метафора в системе языка : монография / ответств. ред. акад. Д.Н. Шмелёв. Санкт-Петербург : Наука, 1993. 152 с.
8. Смирницкий А.И. Лексикология английского языка. Москва : Изд-во литры на иностр. языках, 1956. 260 с.
9. Солодухо Э.М. Теория фразеологического сближения (на материале языков славянской, германской и романской групп). Казань : Изд-во Казанского университета, 1989. 296 с.
10. Ужченко В.Д., Авксентьев Л.Г. Українська фразеологія. Харків: Вид-во «Основа» при Харківському державному університеті, 1990. 167 с.
11. Marchand H. The Categories and Types of Present-Day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach. München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1969. 547 p.
12. Morris R. English grammar. London : Macmillan, 1886. 126 p.
13. Sweet H. New English Grammar. Logical and Historical. London : Oxford University Press, 1930. 499 p.

#### ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА

14. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. Second Edition. 2010. 1748 p.